

TÉ IDEOLOGIA, EL CONFINAMENT?

UNA APROXIMACIÓ A L'ABORDATGE DE LA CRISI SANITÀRIA DE LA COVID-19: INDIVIDUALITZACIÓ, CONTROL I EXEMPCIÓ DE RESPONSABILITATS

Joana Soto Merola¹

Resum: L'objectiu principal d'aquest article és descriure els mecanismes simbòlics que les autoritats polítiques i sanitàries van establir durant els primers mesos de pandèmia. Sota aquest propòsit, s'intentaran desxifrar els discursos que s'amaguen rere l'abordatge que les autoritats sanitàries i polítiques han fet d'aquesta crisi i quina ideologia s'esbossa rere les mesures aparentment neutres del desconfinament. A grans trets, el text apunta que bolcar la responsabilitat gairebé de forma exclusiva en la població oblida la competència que les institucions tenen sobre el sistema sanitari públic i, per tant, allibera tant la Generalitat com l'Estat espanyol de les seves responsabilitats.

Paraules clau: Pandèmia, Covid-19, serveis públics, societat de control, capitalisme, salut, sanitat.

Resumen: El objetivo principal de este artículo es describir los mecanismos simbólicos que las autoridades políticas y sanitarias establecieron durante los primeros meses de pandemia. Bajo este propósito, se intentarán descifrar los discursos que se esconden tras el abordaje que las autoridades sanitarias y políticas han hecho de esta crisis y qué ideología se esboza tras las medidas aparentemente neutras del desconfinamiento. A grandes rasgos, el texto apunta que volcar la responsabilidad casi de forma exclusiva en la población

---

¹ Universitat de Lleida joana.soto1@gmail.com

olvida la competencia que las instituciones tienen sobre el sistema sanitario público y, por tanto, libera tanto la Generalitat como el Estado español de sus responsabilidades.

Palabras clave: pandemai, Covid-19, serivicios públicos, control social, capitalismo, salud, sanidad

Abstract: The main objective of this article is to describe the symbolic mechanisms that the political and health authorities established during the first months of the pandemic. Under this purpose, an attempt will be made to decipher the discourses that hide behind the approach that health and political authorities have made of this crisis and what ideology is outlined behind the apparently neutral measures of deconfinement. Broadly speaking, the text indicates that the almost exclusive responsibility in the population forgets the competence that the institutions have over the public health system and, therefore, frees both the Generalitat and the Spanish State from their responsibilities.

Keywords: pandemic, Covid-19, public services, control society, capitalism, health, healthcare system

Introducció

Al mes de març, quan la pandèmia tot just acabava de confinar Itàlia i amenaçava a fer-ho també a casa nostra, el professor de Comunicació Social de la Universitat Nacional de la Plata, Pablo Amadeo, va decidir recollir sota un mateix llibre una quinzena d'articles publicats en diferents mitjans internacionals al voltant de la crisi sanitària provocada per la Covid-19. El resultat és *Sopa de Wuban* (Amadeo, 2020) un text que es pot descarregar lliurement de la xarxa i que ofereix a tothom qui vulgui llegir-lo l'anàlisi d'una quinzena de pensadores i pensadors d'arreu del món sobre les conseqüències socials, econòmiques i polítiques que es derivaran de la pandèmia.

En un dels articles, el filòsof italià Franco “Bifo” Berardi imagina dues possibles sortides a aquesta crisi. La primera, força pessimista, dibuixa una situació en la qual la malaltia ens hagi espantant tant que la gent en surti havent interioritzat fins i tot la por al cos de l’altre. Aquest plantejament converteix cada individu en un potencial transmissor de la Covid-19 i, en conseqüència, en un enemic a abatre (Berardi, 2020: 35 – 54). El segon escenari, de caire més optimista, proposa que la solitud del confinament farà que la gent en surti amb un gran desig d’abraçar l’altre i, per tant, de fer comunitat.

Evidentment, d’aquests dos marcs conceptuals se’n desprenen conseqüències i escenaris diferents. El primer, que es construeix bàsicament a través de la idea de la por al contagi, pressuposa una societat cada cop més individualitzada i espantada i, per tant, oberta a qualsevol recepta que, mitjançant polítiques de control social, prometi la salvació. El segon escenari no nega la complexitat de la situació ni tampoc la necessitat d’impulsar mesures individuals i profilàctiques que garanteixin la salut de tothom però, a més, posa el focus en l’obligació de potenciar els recursos públics (PCR massius i de diagnòsi ràpida, reforç del personal de vigilància epidemiològica, mesures socials i inspeccions a empreses de risc, entre d’altres) i d’estrènyer aquells vincles comunitaris que ens haurien de permetre fer un front comú contra l’emergència sanitària, social i econòmica.

Seran aquests dos marcs conceptuals (individu vs societat) els que organitzaran les idees que s’esbossen en aquest assaig i que no tenen cap altre objectiu que compartir amb qui sigui que vulgui debatre’ls, els dubtes i les angoixes que aquesta situació ha provocat en totes i tots nosaltres. No hi trobareu pas certeses, ni tampoc veritats; tan sols algunes reflexions sorgides després de tantes hores de confinament en solitari.

La ideologia del postconfinament

És evident que la via escollida per intentar superar el primer brot de la pandèmia va aplicar la lògica de *a menys contactes, menys contagis*. Sembla, doncs, que el primer embat el vam aturar a casa, centre neuràlgic de les nostres enclaustrades i enyorades vides. Com ja hem suggerit, aquest article centrarà principalment la seva mirada en les accions i els discursos que les autoritats polítiques i científiques han anat desplegant durant els mesos de desconfinament. Si bé el text no es referirà a les setmanes de confinament total, sí que voldria aprofitar l'ocasió per suggerir la possibilitat de pensar què va representar el *lockdown* en termes de privilegi i mirar així d'entendre la pluralitat de les diverses clausures que es van viure per barris, gèneres, edats, orígens i també classes socials. Parlar d'un únic confinament, com si hagués estat una realitat monolítica i homogènia, amaga situacions de clara desigualtat d'unes famílies respecte de les altres. I és que el virus demostra que, en aquesta ocasió, tampoc vam ser iguals.

La fase 0 del desconfinament va entrar en vigor el dia 11 de maig del 2020. Des de llavors, el veïnat de les Terres de l'Ebre, Tarragona i l'Alt Pirineu ja podia sortir del domicili per fer aquelles activitats que es consideraven de baix risc per a la salut pública. A poc a poc, s'hi van anar sumant la resta de les comarques del Principat i no va ser fins el dissabte, dia 4 de juny, que el president de la Generalitat, Quim Torra, va tornar a decretar un confinament perimetral a la comarca del Segrià. Des de llavors, els rebrots s'han anat succeïnt progressivament i els intents per mantenir-los controlats s'han mostrat, en alguns casos, totalment insuficients, empenyent les administracions a haver de decretar noves mesures de prevenció.

Durant els primers mesos de pandèmia, la Generalitat de Catalunya va encarregar una proposta de desconfinament a un grup d'experts, encapçalat pel doctor Oriol Mitjà². El grup de treball va enllestir el document "Eines i

---

² Oriol Mitjà és un metge investigador català, especialitzat en medicina interna i malalties infeccioses i tropicals. El 2020, durant la pandèmia de coronavirus, va donar-se a conèixer per ser un dels

estratègies per al desconfinament durant el brot de coronarvirus a Catalunya. Posicionaments i recomanacions d'un grup d'experts" (DDAA, 2020). El text alertava de la possibilitat que "no es pugui eliminar el virus a curt termini i que s'originin brots recurrents durant els propers mesos" (2020: 9). Per aquest motiu, la proposta suggeria "mesures de control molt intensives fins que un elevat percentatge de la població quedi protegida, ja sigui per haver passat la infecció i generat la corresponent immunitat protectora o per la futura implantació d'una possible vacuna" (2020: 9).

Havent escoltat aquestes propostes, el primer que cal tenir en compte és que, sovint, els discursos que emanen de les autoritats científiques es pretenen i es presenten lliures d'ideologia. A diferència del que ha passat amb les narratives bèl·liques que va desplegar l'Estat espanyol durant les primeres setmanes de la pandèmia, que ràpidament es van posar en entredit per l'evident càrrega ideològica que desprenien, les declaracions mèdiques s'han revestit en tot moment d'una aparent neutralitat discursiva i han jugat a presentar-se en societat lliures de judicis morals. I això és un error, perquè també la ciència legítima veritats, dibuixa imaginaris i amaga ideologia.

En aquest sentit, un dels objectius principals d'aquest assaig serà mirar de desxifrar quins discursos s'amaguen rere l'abordatge que les autoritats sanitàries i polítiques han fet d'aquesta crisi i quina ideologia s'esbossa rere les mesures aparentment neutres del desconfinament. A què es refereix l'equip d'Oriol Mitjà quan parla de mesures de control "molt intensives"? Quins escenaris de futur proposen? Quins aspectes subratllen i quins oculten? Per a què ens preparen? Què justifiquen, en nom de la salut? Hi ha debats ètics rere les propostes que comparteixen? Obre la porta, el virus de la por, a la restricció de llibertats col·lectives en nom de la seguretat?

---

principals defensors del confinament domiciliari. També ha treballat en un estudi de l'Institut de Recerca Germans Trias i Pujol, sobre la cura de la Covid-19.

Són preguntes, totes elles, que difícilment es podran respondre de manera exhaustiva en aquest assaig, però que caldrà tenir molt en compte a l'hora de valorar els diferents escenaris de l'era pandèmica.

Les metàfores que maten

No és casualitat que, en la seva croada contra la pandèmia, l'Estat espanyol decidís desplegar una narrativa bèl·lica i, en conseqüència, fruit d'una lògica patriarcal. Durant les primeres setmanes de confinament, les metàfores militars es van apoderar del relat polític i mediàtic i van començar a preparar, a poc a poc, el caldo de cultiu per a la batalla ideològica que havia de venir. Algunes de les declaracions que al·ludien al símil bèl·lic eren, per exemple, “Cuando vencamos esta guerra, que la vamos a vencer, estoy convencido, necesitaremos todas las fuerzas del país para vencer la postguerra” o “Hoy, hacemos frente a un enemigo formidable”. Aquestes narratives van ser força utilitzades per les autoritats espanyoles, en especial pel president Pedro Sánchez, durant les primeres setmanes de confinament domiciliari.

Així doncs, si prenem com a marc d'anàlisi aquest llenguatge bèl·lic, caldrà definir, en primer lloc, quina és la guerra que estem lliurant i quin és el principal oponent a abatre. La resposta primera i segurament la més lògica és que, evidentment, el combat es lluita contra la Covid-19, una malaltia infecciosa causada pel virus SARS-CoV-2, que s'apodera d'alguns dels nostres cossos i els va apagant, a poc a poc. Però què passa si provem d'agafar la metàfora i analitzar-la una mica més a fons? Què hi ha rere aquesta obsessió per equiparar la pandèmia a una croada militar?

La particularitat d'aquesta *guerra* és que el combat es lliura contra un virus, que en definitiva és quelcom que no es veu. El fet de ser invisible és precisament el seu perill i també el seu poder. I és que en la batalla contra la malaltia, ja no hi ha soldats a combatre ni bombes a llençar, ni tampoc poblacions a sotmetre. En aquest nou camp de batalla l'enemic ja no és algú

altre, com ho ha estat tradicionalment, sinó que, en aquest cas, l'enemic ets tu. I ho ets, senzillament, perquè tu també ets el portador d'aquest germen invisible i, per tant, n'esdevens potencial transmissor.

Des d'aquest punt de vista, l'adversari ha deixat de ser real, material, tangible i ha passat a esdevenir un ens invisible, una entitat misteriosa, incorpòria i oculta. I això és justament el que el fa encara més perillós, perquè pot amagar-se dins de totes i cadascuna de nosaltres. És important tenir en compte la singularitat d'aquesta guerra, a la qual ens conviden a participar els relats militaristes de l'Estat espanyol, perquè ens converteix a nosaltres en potencials enemics i enemigues de la vida d'altri. Si acceptem, doncs, la narrativa bèl·lica com a unitat d'anàlisi, resulta que, en definitiva, tots i totes som víctima i botxí alhora: tothom pot morir, però també pot matar.

I d'aquesta metàfora, se n'esdevenen realitats. Veiem-ho.

De la por al panòptic

La presó Model de Barcelona és un dels símbols de la societat de control. Es va construir l'any 1904 amb l'objectiu d'esdevenir un centre penitenciari modern i innovador. El seu disseny proposava una estructura central, de la qual naixien sis galeries amb unes 600 cel·les preparades per allotjar-hi la població reclusa. Aquesta estructura no és gratuïta i s'inspira en les tesis del filòsof i jurista Jeremy Bentham, qui, a finals del segle XVIII, va projectar un centre penitenciari capaç de fer sentir, a les persones preses, la sensació de vigilància constant. La clau de volta era una estructura central opaca, a través de la qual es podien controlar tots els racons de l'edifici i el comportament de tothom, en tot moment. Aquesta sala, a més, estava dissenyada de tal manera que els presoners mai podien saber si hi havia algú a dins de l'habitació central i, en conseqüència, si el poder els vigilava. En realitat, el de Bentham era el pla perfecte. D'una banda, eliminava les petites esclotxes de llibertat que, fins ara, suposaven l'absència d'autoritat i, de l'altra, garantia la disciplina

havent aconseguit interioritzar la sensació de control permanent en la persona presa, que acabaria autoregulant les seves accions amb l'única finalitat de no ser castigada per les autoritats.

Anys més tard, Michael Foucault (2000) va prendre com a inspiració el panòptic de Bentham per explicar la seva teoria sobre els mètodes de vigilància contemporània. El filòsof francès va entendre que la fórmula per disciplinar les comunitats preses havia saltat els murs de les presons i ja s'usava per controlar també les persones que vivien en llibertat. En el camp de la literatura, autors com George Orwell i Aldous Huxley també van imaginar escenaris tecnopessimistes a les novel·les *1984* (1949) o *Un món feliç* (1932). I avui, en plena crisi del coronavirus, no són difícils de dibuixar les derives panòptiques en un escenari de postconfinament.

Com hem vist, la idea de la por al contagi pressuposa una societat cada cop més individualitzada i espantada, per tant, oberta a qualsevol recepta que, mitjançant polítiques de control social, prometi la salvació. En aquest sentit, són diverses les propostes que assenyalen les noves tecnologies com a eines aliades en la batalla contra el coronavirus. El ventall és divers: des del polèmic carnet d'immunitat fins a les geolocalitzacions massives, passant per processos de monitorització de la població, els controls telemàtics i la mobilitat sota vigilància, entre molts d'altres. En aquest escenari, és senzill que el temor a nous rebrotos sigui instrumentalitzat per usos que vagin més enllà i facilitin derives autoritàries que justifiquin l'extracció de dades per a accions no estrictament sanitàries.

Imaginem per un moment que els pobles i les ciutats en què vivim són la presó que recomanava Bentham i els nostres dispositius electrònics es converteixen, de cop i volta, en aquella estructura opaca en la qual s'amagava a vegades un funcionari amb l'objectiu de vigilar i castigar els interns, sense que ells sàpiguen quan. Nosaltres, igual que la comunitat presa del panòptic, ja hem deixat de conèixer des d'on i, sobretot, quan, qui i per què ens controla.

Alerta, doncs, amb aquestes solucions de vigilància panòptica perquè permeten extremar mètodes totalitaris de vigilància digital (omnipresent, descentralitzada i multidireccional) que ja s'estan duent a terme i, en conseqüència, obren la porta a un augment exponencial de la repressió. També afavoreixen creixement del negoci del *big data*, en plena forma durant els últims anys i que, en nom de la salut de tothom, ja deu estar preparant el terreny per ampliar i veure multiplicar els seus quantiosos beneficis.

La lògica del benefici, l'aliment del virus

Metaphors can kill, deia George Lakoff l'any 1991. I potser tenia raó, perquè mentre aquest relat centra l'atenció en el contagi i, per tant, en fa responsable únicament la població, oblida que les retallades, les privatitzacions i l'infrafinançament de la sanitat pública han estat, sense cap mena de dubte, els principals esculls en la gestió de la pandèmia. Un article d'opinió publicat a la revista *The Lancet Public Health* (Legido-Quigley, Helena; Tomás, José; Regulez, Vanesa; Gea-Sánchez, Montserrat; Muntaner, Carles i Mckee, Martin, 2020) posa de manifest un finançament insuficient “amb el rerefons d'almenys una dècada d'austeritat de la qual el sistema sanitari encara s'ha de recuperar” (2020: 1). El text és demolidor i recull aspectes com la baixa capacitat de les unitats de cures intensives per fer front a les necessitats més bàsiques, l'escassetat de màscares o de qualsevol tipus de protecció, la manca de ventiladors i l'esgotament del personal sanitari per la reducció palatina, any rere any, de plantilles i salaris.

Resulta curiós que cap de les propostes de desconfinament que s'han fet públiques fins ara prevegi la possibilitat de revertir les conseqüències de les polítiques d'austeritat i d'un model de sanitat que, paulatinament, ha anat privatitzant els seus recursos amb la mirada posada en l'obtenció de beneficis. El que ens demostra aquesta crisi és que el capitalisme ha generat un sistema sanitari fràgil, que no ha permès cuidar la vida de les persones, quan aquestes ho necessiten o que, fins i tot, n'ha bolcat la responsabilitat sobre el personal

sanitari, que ha hagut de treballar, durant moltes setmanes, sota mínims i al límit de les seves possibilitats.

Així doncs, rere aquesta obsessió d'equiparar la pandèmia a una croada militar i potenciar la idea de la por al contagi s'hi amaga també la vergonya d'haver de reconèixer que les polítiques d'austeritat i la lògica capitalista del benefici ens han escapat la vida.

Conclusions

A grans trets, la proposta que es pot llegir en aquest assaig, i que es deriva de les polítiques aplicades en l'etapa de desconfinament de la pandèmia, suggereix dues idees força:

La primera planteja la hipòtesis que centrar les propostes de desconfinament únicament i exclusiva en la idea del contagi pot dibuixar una societat espantada i individualitzada, perquè hagi interioritzat la por al cos de l'altre i que, per tant, obri la porta a qualsevol recepta que en permeti la salvació (carnet d'immunitat, geolocalitzacions massives, processos de monitorització de la població, etcètera). Les fórmules que es plantegen busquen usar la tecnologia com a instrument per prevenir nous rebrots i obren la porta a dur fins a l'extrem el control de la població a través dels seus dispositius. LÚ's de la commoció i la confusió per a fer reformes impopulars ja la va avançar Namoi Klein a *La doctrina del xoc* (2007).

La segona idea no nega la necessitat de continuar treballant amb l'objectiu d'evitar nous contagis, però denuncia que s'hagi passat per alt el maltractament a què ha estat sotmesa durant anys la sanitat pública del nostre país. Bolcar la responsabilitat en la població oblida la competència que les institucions tenen sobre el sistema sanitari públic i, per tant, allibera tant la Generalitat com l'Estat espanyol de les seves responsabilitats. La falta de resposta del sistema sanitari ha sobrecarregat en excés el personal sanitari, a qui sovint la manca de recursos ha posat en perill i ha deixat sol davant

d'aquesta crisi. En aquest sentit, es proposa reforçar els discursos que exigeixin revertir el col·lapse del sistema sanitari i dotar-lo dels recursos i materials suficients per poder fer front a les necessitats de salut pública de totes i cadascuna de nosaltres.

Bibliografia

- Amadeo, Pablo (2020), *Sopa de Wuhan. Pensamiento contemporáneo en tiempos de pandemias*, ASPO (Aislamiento Social Preventivo y Obligatorio), Argentina.
- DDAA (2020). “Eines i estratègies pel desconfinament durant el brot de coronavirus a Catalunya”, Generalitat de Catalunya, Covid-19, (https://www.flsida.org/sites/default/files/imagenes/eines_i_estrategies_pel_desc_onfinament_durant_el_brot_de_coronavirus_a_catalunya.pdf).
- Foucault, Michael (2000). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Editorial Siglo XXI, Madrid.
- Huxley, Aldous (2000). *Un mundo feliz*. Plaza y Janés, DeBolsillo, Barcelona.
- Klein, Naomi (2007). *La doctrina del xoc*, Edicions 62: Barcelona.
- Legido-Quigley, Helena; Tomás, José; Regulez, Vanesa; Gea-Sánchez, Montserrat; Muntaner, Carles i Mckee, Martin (2020). “The Resilience of the Spanish Health System Against the Covid-19 Pandemic”, *The Lancet Public Health* ([https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30060-8](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30060-8))
- Orwell, George (2013). *1984*. De Bolsillo, Bogotá.